

Н.А. Станкевич
ст. викладач кафедри економіки підприємства
Житомирський державний технологічний університет

НЕОБХІДНІСТЬ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Посилення конкуренції із зарубіжними виробниками, зростаюча екологічна загроза, нестабільна політична ситуація та інше вимагають від підприємств використання стратегічного прогнозування. Основними елементами якого є прогнозування майбутніх проблем та можливостей підприємства у зовнішньому середовищі; прогнозування можливостей підприємства, необхідних для успішної діяльності та управління ним; адаптація підприємства до непередбачених змін в зовнішньому середовищі.

Суспільство перебуває в природному середовищі і змушене пристосовуватися до ритму його динаміки. Природні ресурси служать найважливішим джерелом енергії, створення матеріальних цінностей. Перспективи розвитку економіки залежать від динаміки природних та екологічних процесів, багато країн відчувають прояви наростаючої глобальної енергоекологічної кризи. Визначаючи перспективи розвитку країни, регіону, підприємства необхідно враховувати природно-кліматичні умови життя людей, екологічної діяльності, їх взаємодії з природою.

Стратегічне прогнозування являє собою процес визначення цілей підприємства та їх змін, а також ресурсів, необхідних для їх досягнення, та політики, спрямованої на придбання і використання цих ресурсів. Можна виділити чотири головні компоненти, якими визначаються загальний зміст і особливості стратегічного планування та прогнозування та управління стосовно соціально-господарської системи: цілі та засоби їх досягнення, час (горизонт) рішень і просторова структура системи. Ключовим компонентом в стратегіях, зрозуміло, є цілі системи (підприємства), які, однак, мало що означатимуть на практиці, якщо вони розглядаються у відриві від інших трьох компонентів.

В першу чергу виділяється генеральна мета розвитку підприємства (системи) - саме широке за змістом рішення, прийняте підприємством (або організацією) в рамках стратегічного планування. Вибір генеральної мети означає визначення або уточнення місії підприємства (системи). Місія найбільш узагальнено характеризує, що являє собою підприємство, навіщо останнє існує і яке його єдине у своєму роді місце на просторі розвитку.

Як тільки визначена генеральна мета підприємства (системи), можна вибирати підцілі і спільні завдання. Вони можуть мати кількісну і якісну форму, але повинні носити досить протяжний у часі (стійкий) характер. Формулюються на основі цілей і підцілей конкретні завдання, прив'язані до визначених термінів результату, яких підприємство має досягнути в ході реалізації своєї стратегії. У цьому ключі стратегія підприємства (системи) постає як загальний напрямок, на якому слід шукати шляхи досягнення цілей.

Відповідно до діяльності змістовним результатом стратегічного планування підприємств прийнято вважати зміни в його функціонуванні: вихід на нові рівні НДДКР; створення на ринку нових видів продукції; диверсифікація портфеля продукції та послуг; злиття і придбання фірм; реорганізація і перерозподіл повноважень і відповідальності всередині підприємства; згорання і ліквідація нерентабельних виробництв; проектування і створення нових потужностей; організація навчання персоналу; створення нових ринків.

Стратегічне планування та прогнозування на рівні підприємства може бути успішним за умови зваженого ставлення до реальних можливостей і суперечностей принципів стратегічного планування і управління. Зазначимо деякі з них. По-перше, стратегічне управління - це не тільки і не просто заздалегідь складений план, це ще й тип моделі поведінки. Світ занадто складний, тому детальне вибудовування стратегії стосовно підприємства від першого кроку до кінця - безглуздо, якщо не маються на увазі постійна конкретизація стратегій і перекладення частини цільових орієнтирів у форму індикативних планів та конкретних проектів. Стратегії слід розробляти поступово, крок за кроком, у міру того як відбувається «навчання» персоналу стратегічного управління і відсікаються ідеї, що не виправдали себе.

По-друге, стратегічні процеси на підприємстві є складним поєднанням забезпечення готовності до масштабних змін і факторів стабільності. Справді, в стратегічно орієнтованій системі вищому керівництву треба вміти підтримувати рівновагу і порядок, забезпечувати загальну ефективність структури і при цьому одночасно необхідно бути новаторами, реформувати організаційну структуру, адаптуватися, реагувати, навчатися. Тому, як це не парадоксально, в серйозних роботах зі стратегічного управління стратегія подається як поняття, пов'язане ні з змінами, а зі стабільністю. Саме прагнення до стійкості і постійності спонукає підприємства до розробки та реалізації стратегій.

На сьогодні прогнозування здійснюється, як правило, в рамках екологічного моніторингу і полягає в проведенні спеціальних досліджень, предметом яких є перспективи розвитку екосистем, передбачення

можливих змін стану довкілля та окремих природних об'єктів. Такі прогнози використовуються для прийняття об'єктованих рішень в галузі використання і охорони довкілля.

Безпосереднє планування, яке полягає в детальній розробці порядку здійснення певної діяльності, в конкретизації цієї діяльності, проводиться в рамках здійснення різних видів діяльності, пов'язаної з впливом на довкілля, і на даний час комплексного характеру немає. Воно може стосуватися власне природоохоронної діяльності або включатись в рамки планування інших видів діяльності. Наприклад, при здійсненні планування і забудови територій згідно з Законом України «Про планування і забудову територій» плануються також заходи, пов'язані із належним використанням та охороною природних об'єктів.

В основному, нині екологічне планування реалізується через прийняття екологічних програм. Програмування передбачає розроблення комплексу заходів з побудовою ієрархічної системи завдань, підпорядкованих в кінцевому рахунку єдиній визначеній меті. Такою складнішою структурою, побудовою воно відрізняється від власне планування.

На нашу думку, на довгострокову перспективу необхідно передбачати як мінімум два сценарії розвитку природоохоронної діяльності і відповідно стану природного середовища.

Інерційний сценарій знайде вираження в прискореному виснаженні кращих родовищ корисних копалин, зростаючому рівні забруднення навколишнього середовища з розвитком виробництва, що використовує ресурсовитратні технології, у збільшенні числа техногенних аварій внаслідок фізичного зносу основних засобів, виходу з ладу очисних споруд, аварій на трубопроводах, низького рівня витрат на природоохоронні заходи, в швидкому подорожчанні енергозабезпечення виробництва і населення, що веде до зростання цін на товари та послуги, збільшення темпів інфляції, до погіршення екологічної обстановки в країні.

Інноваційно-проривний сценарій передбачає перехід до ресурсозберігаючого типу відтворення, значне розширення використання екологічно чистих технологій, відносно, а в перспективі і абсолютне скорочення забруднення навколишнього середовища. Одним з джерел зростання екологічних інвестицій може стати значне збільшення штрафних платежів, повністю вилучалися екологічну антиренту з урахуванням завдається шкоди і роблять невігідним марнотратне ставлення до природи.

Проведені дослідження свідчать, що сьогодні підприємства повинні розуміти власну відповідальність за внесок у сталий розвиток, а тому існує потреба у посиленні уваги до складових стратегічного прогнозування у сфері екології, надання їм пріоритетності у процесі діяльності на всіх рівнях, зокрема, забезпеченні розробки та підтримки програм з енергозбереження, ресурсозбереження, екологічного менеджменту тощо. Крім того, одним із важливих завдань, які стоять перед підприємствами, є відслідковування суспільно-політичних тенденцій з метою врахування їх при прийнятті стратегічних рішень, при цьому важливо в суспільно-політичній ситуації бачити не тільки джерело ризиків (яким необхідно протидіяти), а й можливостей (використання яких надасть підприємствам додаткові конкурентні переваги). Тому підприємства повинні дотримуватись ідеології стратегічного прогнозування, згідно якого підприємства інтегрують соціальні та екологічні питання у свою комерційну діяльність та у їх взаємодію із зацікавленими сторонами, що сприятиме досягненню ними найбільших успіхів.

Зі зростанням значення для підприємства екологічних і соціальних факторів відбувається значне розширення кола традиційних економічних і технічних параметрів, які повинні враховуватися при розробці стратегії їх розвитку. Тому стратегічне прогнозування еколого-орієнтованим розвитком підприємств повинно базуватись на принципах, які сприяють сталому розвитку, а отже і їх стійкій, довготривалій конкурентоспроможності. Практичне використання запропонованої концепції забезпечить підвищення ефективності та результативності функціонування підприємств в економічній, екологічній та соціальній сферах.